

Irena Szypułowa

Kulturotwórcza rola szkolnictwa muzycznego w Kielcach w latach 1945-1950

Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne 3, 125-134

1989

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Irena Szypułowa

KULTUROTWÓRCZA ROLA SZKOLNICTWA MUZYCZNEGO W KIELCACH
W LATACH 1945 - 1950

Po II wojnie światowej dokonały się w Polsce niezwykle przeobrażenia we wszystkich sferach życia społecznego, gospodarczego, politycznego. Dzieło odbudowy kraju splecione było z powszechnym postępowaniem w dziedzinie oświaty i kultury, z powstawaniem nowych stosunków między ludźmi, nowego stylu życia, nowej moralności i obyczajowości.

Podstawowym założeniem polityki kulturalnej państwa było pełne upowszechnienie kultury i sztuki. Realizacja tego założenia wymagała jednak wielkich wysiłków i ofiarności ze strony całego społeczeństwa.

W drugiej połowie 1944 r. pomimo wielu różnorodnych spraw wymagających pilnych rozstrzygnięć należało na terenie „Polski Lubelskiej” reaktywować życie kulturalne, wychodząc naprzeciw dążeniom i aspiracjom społecznych środowisk. Trzeba było skupić zdziesiątkowaną kadrę inteligencji, odbudować i uruchomić szkoły i inne instytucje służące rozwojowi masowej kultury ludowej.

W niniejszym wystąpieniu zajmę się tylko małym wycinkiem spraw z tym związanych, a mianowicie szkolnictwem muzycznym w Kielcach i jego funkcją kulturotwórczą w pierwszych latach Polski Ludowej.

W trosce o rozwój i reaktywowanie działalności kulturalnej powołano 15 września 1944 r. Resort Kultury i Sztuki¹, którego naczelnym zadaniem stała się organizacja wydziałów kultury i sztuki przy urządach wojewódzkich oraz referatach w tzw. starostwach. Zgodnie z zarządzeniem kierownika Resortu Kultury i Sztuki oraz Resortu Administracji Publicznej już 5 października 1944 r. podjęto decyzję o powoływaniu terenowych organów kultury i sztuki w województwach, powiatach oraz miastach wydzielonych. Specjalny okólnik we wspomnianej sprawie został 12

października opracowany, a następnie rozesłany w teren².

Na przyczółku sandomierskim przystąpiono więc do tworzenia wydziałów kultury i sztuki przy Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej. W październiku 1944 r. obowiązki kierownika Wydziału Kultury i Sztuki przejął Wojciech Banaś, a 14 listopada w ramach wydziału utworzono referaty: literacki, sztuk plastycznych, teatralny oraz m u z y c z n y, na którego czele stanął Henryk Spychała, legitymujący się wyższym wykształceniem muzycznym³.

Już pod koniec 1944 r. Resort Kultury i Sztuki PKWN Wydział Szkolnictwa Artystycznego w Lublinie wystosował pismo w sprawie reaktywowania szkolnictwa muzycznego. Kierownik Wydziału Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Sandomierzu - W. Banaś - 12 grudnia 1944 r. pisze jednak: „na oswobodzonym dotąd małym obszarze Województwa Kieleckiego znajdującym się bezpośrednio w pasie przyfrontowym nie istnieje i nie może być zorganizowana obecnie żadna szkoła artystyczna. Trudności te z czasem zostaną usunięte i będziemy mogli rozwinąć podjętą w tym kierunku pracę”⁴.

Jednocześnie podjęto działania nad zabezpieczeniem i pozyskaniem podworskich instrumentów, materiałów nutowych „celem ich przydzielenia szkołom muzycznym, czy profesorom muzyki”⁵. 10 grudnia 1944 r. Wydział Kultury i Sztuki w Sandomierzu wysłała do Lublina informację, że zabezpieczono fortepiany w majątkach Ostrołęka, Jurkowiec, Łoniów, pianina w Ruszczy, Niedziwicach oraz fisharmonię w Łoniowie. W Kielcach odzyskano pianino poniemieckie z ul. Warszawskiej 1⁶.

Pracownicy Wydziału Kultury z wielką ofiarnością przemierzali pieszo dziesiątki polnych dróg i z wielkim poświęceniem wykonywali swoje obowiązki zabezpieczania spuścizny kultury materialnej. Nakłady ogólne na kulturę i sztukę w pierwszych miesiącach niepodległości były stosunkowo skromne, co bezpośrednio wynikało z ciężkiej sytuacji w państwie, a tym bardziej w województwie kieleckim⁷.

Do organizacji szkolnictwa muzycznego wprężnięto także Związek Samopomocy Chłopskiej. Resort Kultury i Sztuki PKWN wystosował pismo do wszystkich agend tegoż związku dnia 3 stycznia 1945 r., w którym czytamy: „W związku z powstawaniem Samo-

pomocy Chłopskiej jako jądra organizacyjnego wsi, Wydział Szkolnictwa Artystycznego Ministerstwa Kultury i Sztuki przystępuje do realizacji założenia gęstej sieci szkół artystycznych, jak: szkoły muzyczne, plastyczne, dramatyczne itp. dla młodzieży wiejskiej. Prosimy więc o poparcie sprawy w terenie przez wydzielanie odpowiednich dworów na szkoły, bazy materialne dla uczniów i pedagogów oraz najdalej idące współdziałanie z organami kultury i sztuki w województwach i powiatach"⁸. Chodziło bowiem o umożliwienie nauki wszystkim uzdolnionym w kierunkach artystycznych pod okiem wybitnych pedagogów. Był to akt demokratyzacji życia społecznego i jednocześnie właściwy punkt wyjścia do popularyzacji dorobku polskiej kultury muzycznej.

Szkoły muzyczne mogły jednak powstawać tam, gdzie pozostała kadra muzyków-pedagogów. Wykształcenie nowego pokolenia muzyków uzależnione więc było od władzy, która potrafiła umiejętnie włączyć inteligencję wykształconą przed wojną w wielki nurt przemian kulturalnych i kulturotwórczych.

W Kielcach pierwsze próby zorganizowania szkolnictwa muzycznego podjął na początku 1945 r. Leon Solski - dyrektor Szkoły Muzycznej im. S. Moniuszki od 1921 r. Był on absolwentem konserwatorium w Petersburgu, dyrygentem warszawskiej orkiestry symfonicznej, założycielem w 1921 r. Związku Muzyków Zawodowych w Kielcach, orkiestry symfonicznej, szkoły muzycznej oraz kursów kapelmistrzowskich dla dyrygentów z całego kraju i z zagranicy.

Już 7 lutego 1945 r. za pośrednictwem Wydziału Kultury i Sztuki stara się Solski o „zarezerwowanie i przydzielenie lokalu na szkołę muzyczną przy ul. Sienkiewicza 65”⁹. Zachował się również dokument, w którym Wydział Kultury i Sztuki zwraca się do Wydziału Przemysłu i Handlu Urzędu Wojewódzkiego w Kielcach z prośbą „o przydzielenie 15 m² szkła na oszklenie lokalu przeznaczanego na szkołę muzyczną przy ul. Sienkiewicza 65, I p.”¹⁰

W sprawozdaniu Referatu Muzycznego na styczeń 1945 r. czytamy „Ob. Solski, dyrektor Szkoły Muzycznej im. S. Moniuszki w Kielcach, prowadząc tę szkołę od roku 1921 aż do wybuchu wojny, chce otworzyć obecnie swą szkołę, przedstawiając nam prośbę o subwencję za remont w sumie 43 000 zł, i zmianę nazwy tej szkoły na Konserwatorium Kieleckie, czemu się sprzeciwiam, po-

nieważ poziom tej uczelni absolutnie nie będzie dorównywał poziomowi konserwatorium [...] Sedno sprawy tkwi w tym, że dyr. Leon Solwski chce otworzyć swoją szkołę, a profesorowie z Warszawy chcą otworzyć drugą szkołę. Niemożliwym jest, by w Kielcach mogły się utrzymać dwie szkoły muzyczne"¹¹.

Zachowały się jednak dokumenty z dnia 20 sierpnia 1945 r., w których Ministerstwo Kultury i Sztuki „przyjmuje do wiadomości istnienie w Kielcach Szkoły Muzycznej im. S.Moniuszki”. Szkoła ta funkcjonowała do lat pięćdziesiątych, a następnie została przekształcona w ognisko muzyczne, którym kierował Solwski do lat sześćdziesiątych.

Na podkreślenie zasługuje zapał i energia, z jaką 63-letni Solwski w 1945 r. podjął się kontynuowania swej pasji życiowej - kształcenia nowych kadr muzycznych. Wydział Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego sceptycznie odnosił się do organizatorskich prób tego wybitnego skrzypka i pedagoga ze względu na jego zaawansowany wiek i, jak czytamy w sprawozdaniu z lutego 1945 r., „zniszczone przez wojnę jego zdrowie”¹². Mimo tych obaw Solwski przez dwadzieścia lat Polskiej Ludowej zajmował się edukacją muzyczną dzieci i młodzieży w Kielcach, a w sumie przez ponad 40 lat wykształcił w naszym mieście wielu wybitnych muzyków..

Jednocześnie 2 maja 1945 r. powołano Wojewódzką Szkołę Muzyczną Spółdzielni Pracy Pedagogów w Kielcach. Członkami tej spółdzielni zostali: Maria i Zofia Kozłowskie, Włodzimierz Trocki, Wacław Faust, Amelia Strzeszewska, Urszula Pignon oraz Marian Stroiński, którego wybrano na dyrektora szkoły. Postanowiono dać ogłoszenie do prasy o otwarciu szkoły i rozpoczęto zapisy. Ministerstwo Kultury i Sztuki zezwoliło na funkcjonowanie tej placówki 21 listopada 1945 r. Szkoła ta „będzie prowadzona jako niższa, średnia i kursy umuzykalniające i subwencionowana przez Ministerstwo, które będzie kryło różnicę powstałą pomiędzy wydatkami szkoły. a jej przychodem z czesnego, wpisowego i egzaminów”¹³ - czytamy w piśmie do Ministerstwa Kultury i Sztuki w Warszawie z 19 maja 1945 r. W roku szkolnym 1945/46 w Wojewódzkiej Szkole Muzycznej kształciło się 67 uczniów, w rok później 164, a w 1947 r. 267¹⁴.

Marian Stroiński - dyrektor Wojewódzkiej Szkoły Muzycznej

- ukończył Państwowe Konserwatorium w Warszawie, najpierw pracował w Organizacji Ruchu Muzycznego - ORMUZ - a następnie w Państwowym Instytucie Ociemniałych w Warszawie. Gdy losy wojenne rzuciły go po drugiej wojnie światowej do Kielc, podjął wielokierunkowe działania nad animacją życia muzycznego w naszym mieście. Już w lutym 1945 r. był współzałożycielem Związku Muzyków w Kielcach, a także organizował orkiestrę symfoniczną. Zdawał sobie jednak sprawę, że 28-osobowy zespół nie będzie mógł wykonywać ambitnego repertuaru. Zaistniała więc konieczność kształcenia nowych kadr zawodowych muzyków, co dawało gwarancję systematycznego podnoszenia poziomu orkiestry. Zorganizowanie instytucjonalnych form kształcenia muzycznego było również zgodne z oczekiwaniami społecznymi oraz z założeniami polityki kulturalnej naszego państwa, która zakładała powszechną dostępność kultury i sztuki.

Działania organizatorskie M. Stroińskiego w latach 40. dawały nadspodziewane rezultaty w dziedzinie reaktywowania życia muzycznego, głównie dzięki umiejętności perspektywicznego myślenia oraz dzięki kolektywnym decyzjom, które miały charakter wieloaspektowy.

Powołanie do życia Związku Muzyków, orkiestry symfonicznej, Wojewódzkiej Szkoły Muzycznej, działającej na zasadzie spółdzielni muzyków-pedagogów i dla potrzeb całego regionu, było przedsięwzięciem ze wszech miar postępowym i nowatorskim. M. Stroiński zdawał sobie sprawę, że kultura muzyczna powinna promieniować na jak najszersze kręgi społeczne, a do pracy popularyzatorskiej należy zdopingować jak największą liczbę artystów, pedagogów-muzyków. Tylko wspólne działania dla dobra społecznego miały szansę powodzenia.

Wojewódzka Szkoła Muzyczna | Spółdzielnia Pracy Pedagogów stworzyła możliwości zdobywania wiedzy muzycznej dzieciom, młodzieży, a nawet dorosłym. Różny był bowiem potencjał umiejętności muzycznych powojennego społeczeństwa, trzeba było dać wszystkim utalentowanym artystycznie szansę rozwoju osobowości zgodnie z ich zainteresowaniami.

Szkolnictwo muzyczne w Kielcach reaktywowane w latach 40. zdecydowało o całej kulturze regionu. Dzięki niemu utalentowana młodzież mogła następnie kontynuować studia muzyczne w ośrod-

kach akademickich. Około 90% osób tworzących kieleckie środowisko muzyczne zawdzięcza powołanej do życia w 1945 r. szkole muzycznej swoje wykształcenie i możliwość upowszechniania kultury muzycznej w obecnie funkcjonujących instytucjach artystycznych.

W pierwszych latach powojennych szkoły muzyczne nie posiadały ujednoczonej struktury organizacyjnej i określonego profilu programowego. Programy nauczania opierały się na założeniach szkół przedwojennych. Mimo niepaństwowego charakteru szkół muzycznych w latach czterdziestych Resort Kultury i Sztuki ustalała ogólną strukturę szkolnictwa przez podział na trzy stopnie: niższy, średni i wyższy¹⁵. Przeprowadzano również weryfikację kadry muzyków-pedagogów dla potrzeb szkolnictwa muzycznego. W okólniku Ministerstwa Kultury i Sztuki z dnia 11 maja 1945 r. czytamy: „Wszyscy nauczyciele powinni do dnia 15 czerwca 1945 r. stawić się przed komisjami weryfikacyjnymi Związków Muzyków w miejscu, udokumentować, gdzie spędzali okres okupacji od 1 IX 1939 r. do 9 V 1945 r., oraz uzyskać od tych Komisji zaświadczenie, że co do ich stosunku do okupanta niemieckiego nie nasunęły się żadne zastrzeżenia. Nauczyciele, którzy tych zaświadczeń nie otrzymają, muszą być bezzwłocznie z zajmowanych stanowisk usunięci”¹⁶.

W Kielcach miał miejsce jeden przypadek wstrzymania pozwolenia na wykonywanie działalności artystycznej i pedagogicznej na pewien okres śpiewacze, która brała udział w koncercie urządzonym przez okupanta¹⁷. Do weryfikacji zgłosiły się 73 osoby, z czego 61 muzyków uzyskało zezwolenie na pracę artystyczno-pedagogiczną.

Jednocześnie podkreślić należy, że powołany do życia Związek Zawodowy Muzyków w Kielcach systematycznie przydzielał zapomogi muzykom, którzy po wojnie znaleźli się w trudnej sytuacji materialnej. W maju 1945 r. w sprawozdaniu wyszczególniono kwotę 3000 zł wydatkowaną na ten cel. Wcześniej jednak, tj. w lutym, zgodnie z preliminarzem budżetowym Orkiestry Ziemi Kieleckiej odhajdujemy sumę 12 000 zł, którą rozdysponowano na zapomogi dla 5 członków orkiestry. Związek zorganizował również stołówkę dla muzyków w lutym 1945 r. przy ul. Focha 26¹⁸. Te działania umożliwiły muzykom egzystencję w trudnych latach po-

wojennych i jednocześnie dopingowały całe środowisko muzyczne do intensywnej pracy nad reaktywowaniem działalności na rzecz kultury muzycznej w Kielcach.

Komisja weryfikacyjna równocześnie pełniła funkcję komisji koncertowej. W lutym 1945 r. odbyły się już trzy koncerty z udziałem Janiny Kulikowskiej - sopran, Stefanii Pomian - sopran, Pawła Halczuka - bas, Władysława Latały - skrzypce, Włodzimierza Trockiego - fortepian, Zofii Kozłowskiej - akompaniament¹⁹.

Wojewódzka Szkoła Muzyczna początkowo mieszcząca się przy Placu Leonarda 4, a następnie od listopada 1945 r. przy ul. Poniatowskiego 25 rozpoczęła intensywną pracę pedagogiczno-wychowawczą. Systematycznie wzrastała liczba uczniów - do 234 w 1949 r., w tym, co godne jest podkreślenia, 69 pochodzenia robotniczego i 22 chłopskiego. Zakres oddziaływania tej placówki stale się rozszerzał. W poczet uczniów tej szkoły przyjęto także 34 członków orkiestry dętej Hufców Budowlanych „Świt”, którzy w ciągu dwóch i pół roku pobierali bezpłatną naukę gry na instrumentach, a także korzystali bezpłatnie z bursy szkoły muzycznej.

Uczniowie niezamożni mieli ulgi w opłatach za naukę. W Szkole niższej w 1949 r. całkowicie zwolnionych od opłat było 9 uczniów, zaś w średniej czterech. Częściowe zniżki były udzielane w granicach 25-75% opłaty miesięcznej²⁰. Uczniowie korzystali również z bursy (dla zamiejscowych) oraz otrzymywali stypendia.

W styczniu 1947 r. zorganizowano w miejsce wydziału rytmoplastyki wydział baletowy. Zasięg oddziaływania szkoły był bardzo szeroki - praktycznie każdy uzdolniony muzycznie młody człowiek mógł kształcić się w kierunku muzycznym. Sytuacja ta miała niezwykle korzystny wpływ na upowszechnianie kultury muzycznej w powojennych Kielcach.

Niestety, poziom nauczania w Wojewódzkiej Szkole Muzycznej nie był zadowalający, co potwierdza sprawozdanie wizytatora okręgowego Jana Zaremby z dnia 9 maja 1949 r.²¹ Realizowane programy nauczania nie odpowiadały planom ministerialnym zawartym w załączniku do Zarządzenia MKiSz z dnia 1 września 1946 r.²² Realizowano w zasadzie tylko przedmioty główne, zaś

przedmioty pomocnicze były albo tylko w części prowadzone i w zmniejszonym wymiarze godzin lub wcale. W szkole średniej naukę przedmiotu głównego skrócono do jednej godziny tygodniowo, gdy wg planu ministerialnego miało być na każdym roku nauki 1,5 godz. tygodniowo. Ustrojowo szkoła nie mieściła się w schematach organizacyjnych podanych w zarządzeniu.

Na 21 wykładowców szkoły tylko 10 posiadało odpowiednie kwalifikacje. Dyrektor szkoły pełnił jednocześnie funkcję dyrektora Wojewódzkiej Orkiestry Symfonicznej, prowadził „Artos”, współpracował z Teatrem im. S. Żeromskiego, nie mógł więc podać rozlicznym obowiązkom. Szkoła miała też kłopoty finansowe. W chwili jej upaństwowienia zadłużenie wynosiło 423 tys. zł.

Po wizytacji przedstawiciela MKiSz Stefana Wasiaka z dniem 12 października 1949 r. szkoła została podzielona na dwie placówki: Średnią Szkołę Muzyczną, w której w dalszym ciągu pełnił funkcję dyrektora Marian Stroiński oraz Szkołę Muzyczną (niższą), na czele której stanęła Anna Stefańska²³.

Mimo tego rozdzielenia szkoły w dalszym ciągu borykały się z trudnościami finansowymi. W wyniku tego stanu 1 stycznia 1950 r. zostały one upaństwowione zgodnie z zarządzeniem Ministra Kultury i Sztuki nr 14 z dnia 10 stycznia 1950 r. Było to zresztą zgodne z panującą tendencją na terenie całego kraju. Protokół zdawczo-odbiorczy pochodzi z 28 marca 1950 r.²⁴.

W związku z upaństwowieniem zdecydowanej większości szkół muzycznych w Polsce zahamowano żywiołowość w tworzeniu nowych placówek kształcących muzyków. Umożliwiało to podnoszenie poziomu pracy szkół na wyższy poziom. Dokonano ujednoczenia struktury organizacyjnej szkolnictwa muzycznego oraz ich profilu programowego. W wyniku tych działań placówki te uzyskały pełne prawa przysługujące innym szkołom zawodowym w Polsce, a przez to zajęły należne miejsce w całym systemie szkolnictwa polskiego.

Jak wynika z przedstawionych materiałów, szkolnictwo muzyczne w Kielcach zostało zreaktywowane natychmiast po odzyskaniu niepodległości. Zasięg jego społecznego oddziaływania, w porównaniu z okresem przedwojennym, znacznie się rozszerzył. Zdobycze kulturalne stawały się przystępne dla coraz szerszych kręgów społecznych.

Inicjatorami dokonujących się zmian w dziedzinie kultury muzycznej byli muzycy ze starszego pokolenia oraz instytucje odpowiedzialne za politykę kulturalną. Reaktywowanie szkolnictwa muzycznego przez kielczan i muzyków przybyłych po wojnie z różnych stron Polski doprowadziło do szybkiego odmłodzenia i zwielokrotnienia kadr profesjonalistów.

Dzięki kształceniu muzycznemu podnosił się systematycznie poziom artystyczny orkiestry symfonicznej oraz powstawały korzystniejsze warunki do organizowania muzycznych zespołów amatorskich.

Dzisiejszy kształt wszystkich instytucji zajmujących się upowszechnianiem kultury muzycznej w Kielcach jest wynikiem ofiarnej pracy organizatorów szkolnictwa muzycznego w latach 1945-1950.

P r z y p i s y

- 1 Dz.U RP 13, IX 1944, nr 4, poz. 17
- 2 Archiwum Państwowe w Kielcach (dalej: APK), Urząd Wojewódzki Kielecki (UWK), Wydział Kultury i Sztuki, sygn. 42.
- 3 APK, sygn. 2067, Sprawozdanie z dnia 14 XI i 4 XII 1944.
- 4 APK, UWK, sygn. 2129.
- 5 Ibidem.
- 6 Ibidem.
- 7 S. I w a n i a k, Reaktywowanie życia kulturalnego na Kielecczyźnie październik 1944 - 31 grudzień 1945, „Rocznik Świętokrzyski” 1980, t. 8, s. 191.
- 8 APK, UWK, sygn. 2129.
- 9 Ibidem.
- 10 Ibidem.
- 11 Ibidem.
- 12 Ibidem.
- 13 Ibidem, sygn. 2137.
- 14 Ibidem, sygn. 2130.

- 15 Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki 27 XII 1945 r., w sprawie ustroju specjalnego szkolnictwa muzycznego (DzUrz. MKiSz 1946, nr 1, poz. 5).
- 16 APK, UWK, sygn. 2129. Por. Okólnik MKiSz z 11 V 1945.
- 17 APK, UWK, sygn. 2129.
- 18 Ibidem.
- 19 Ibidem, sygn. 2137.
- 20 Ibidem, sygn. 2138.
- 21 Ibidem.
- 22 DzUrz. MKiSz | 1946, nr 1, poz. 6.
- 23 APK, UWK, sygn. 2138.
- 24 Ibidem.